

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.11.6>
УДК 342

Єгор Володимирович ЗАВ'ЯЛОВ

студент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2081-2634>
e-mail: zavialov00002@gmail.com

Дмитро Борисович КВАСИЛЬЧУК

студент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7780-7484>
e-mail: dmytrokvass200386@gmail.com

Олександр Анатолійович МАЦАК

студент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1328-9734>
e-mail: Mr.DanSkyu@gmail.com

ПРИНЦИП ОBOB'ЯЗKOBOCТІ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ ТА ЙОГО ДОТРИМАННЯ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ

У статті детально проаналізовано основні рішення Конституційного суду України (КСУ), які детально тлумачать принцип обов'язковості рішення КСУ. В цих рішеннях детально описано, що недопустимим будуть ситуації, коли Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган влади буде повторно запроваджувати закони, які вже втратили чинність, або аналогічні таким законам нормативно-правові акти. Також у статті вироблено позиції та висновки, за допомогою яких у майбутньому можна буде уникати таких протиправних дій законодавця, та наведено чіткий алгоритм дій, які варто вчинити з вже прийнятими ймовірно неконституційними законами.

Ключові слова: обов'язковість, конституційність, чинність закону

ВСТУП

Конституційний Суд України (КСУ) є ключовим органом, що забезпечує верховенство Конституції у правовій системі країни. Завдяки його діяльності громадяни мають впевненість в тому, що їхні права та свободи буде захищено на найвищому рівні. КСУ має виняткове право тлумачити Конституцію, що є важливим для єдиного розуміння і застосування її норм. Його рішення мають обов'язкову силу для всіх органів державної влади та громадян, що підтверджує значущість суду для правопорядку в Україні. Робота КСУ допомагає уникнути політичних криз, адже він розглядає питання, які можуть мати значні наслідки для всієї країни. Його діяльність сприяє стабільності політичної системи та підвищує довіру громадян до державних інституцій. КСУ також є інструментом для захисту від можливих порушень прав людини з боку держави; є не лише юридичним інструментом, але й гарантом демократичного розвитку України, захисту прав людини та стабільності держави.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну основу статті становить комплекс загальнофілософських, загальнонаукових, спеціальнонаукових і власне правових методів. Так, емпіричні методи, а саме методи опису та аналізу, застосовано у дослідженні рішень КСУ, які тлумачили не допустимість повторного запровадження неконституційних законів, рішень КСУ з визнання неконституційними окремих законів, закони, які визнано неконституційними тощо; формально-юридичний метод застосовано в аналізі чинного законодавства, а такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез – для систематизації правових норм стосовно порушеної проблеми, а індукція та абдукція – для узагальнення інформаційної бази дослідження

та розроблення результатів дослідження.

МЕТА статті – всебічний аналіз позицій Конституційного суду України стосовно недопустимості повторного прийняття законів та інших нормативно-правових актів, які визнано неконституційними. Також на основі конкретного прикладу важливим завданням є вироблення висновків та алгоритмів дій, які в майбутньому б не допустили повторення нехтування законодавцем принципу обов'язковості рішення Конституційного Суду України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ми живемо в часи, коли конституційне судочинство в обличчі органу конституційної юрисдикції КСУ відіграє дуже важливу роль. Саме КСУ є елементом системи стримувань та противаг в нашій державі. Такий спосіб розбудови держави має на меті протидію узурпації влади. У разі нашої держави це має на меті також можливість «впливу» на прийняті рішення Верховної Ради України (ВРУ) та інших органів, що приймають нормативно-правові документи, а саме вирішення питання про їх конституційність та дію у часі. Актуальність цього дослідження підтверджується тим, що, враховуючи особливості військового стану, на КСУ покладається через вирішення питання про конституційність того чи іншого нормативно-правового акту, непрямий захист конституційних прав та свобод людей. Тому нагальним завданням сьогодення є правильне, чітке, однозначне регулювання правовідносин, пов'язаних з діяльністю КСУ, а також реальна та фактична можливість реалізації та виконання рішень КСУ.

Хочемо зазначити, що КСУ постає «негативним» законодавцем. Про це вказується у роботах В.Я. Тація, О.В. Петришина та Ю.Г. Барабаша [1, с. 1056-1057]. Також у доктрині конституційного права міститься думка про те, що рішення КСУ, якими закони або їх окремі поло-

ження визнаються такими, що не відповідають Конституції України (КУ), хоч і не мають статус нормативно-правового акта, проте набувають відповідної сили. Водночас важливо зазначити, що нормативно-правові акти КСУ є остаточними. Додаткове роз'яснення в рішеннях або висновках КСУ про порядок їх виконання не скасовує і не змінює загальної обов'язковості цих рішень [2].

Цікавим з цього приводу видається рішення КСУ від 8 червня 2016 р. № 4-рп/2016, в якому міститься висновок, що закони, інші нормативно-правові акти або їх окремі положення, які КСУ визнає неконституційними, не можуть знову прийматися в такій самій редакції. Це пояснюється тим, що рішення КСУ є обов'язковими для виконання на всій території України, остаточними та не підлягають оскарженню, що прямо випливає з положень ст.ст. 150, 151-2 КУ. Повторне введення регулювання, яке вже визнане неконституційним, вочевидь є порушенням вимог КУ, згідно з якими всі закони та нормативно-правові акти мають ухвалюватися на основі КУ та відповідати їй (це випливає з суті ст. 8 КУ) [2].

Обов'язковість, остаточність і неможливість оскарження актів, ухвалених КСУ за результатами розгляду справ, обумовлюється особливим статусом суду та його повноваженнями як органу конституційного контролю [4].

Окремо хочемо зауважити, що ми обізнані про наявність дискусії: «Які саме акти КСУ мають на увазі у ст. 151-2 Конституції України?». В КУ не згадуються такі акти КСУ, як постанови, ухвали чи забезпечувальні накази – їх визначено лише в Законі України «Про Конституційний Суд України». Чи можна вважати, що контекст ст. 151-2 КУ поширюється на акти КСУ, які перераховано у попередньому реченні? У разі надання позитивної відповіді, будь-які рішення і висновки КСУ дійсно є обов'язковими, остаточними і не підлягають оскарженню. Якщо ж надається протилежна відповідь, то Закон України «Про Конституційний Суд України» визначає перелік питань, до яких ухвалюються рішення і висновки, а інші акти, перераховані у законі, не мають такого ж статусу. Вважаємо за необхідне оминати окреслену проблему з огляду на тематику нашого дослідження та наголосити на тому, що застосування принципу обов'язковості та остаточності рішень КСУ в цій роботі стосується рішень КСУ [3].

Хочемо звернутися до рішення КСУ у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України стосовно відповідності КУ (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України (ККУ) від 27 жовтня 2020 р. Не дивлячись на усю суперечливість висновків та усю політико-правову дискусію з вирішення питань, що стали предметом цього конституційного провадження, правова система нашої держави отримала новий висновок [5].

Вказаним рішенням визнано неконституційною ст. 366-1 ККУ. Вона передбачала покарання за декларування недостовірної інформації суб'єктом декларування та умисне неподання декларації [6].

Диспозиція цієї норми передбачає, що карається штрафом, громадськими роботами або позбавленням волі, подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції»,

або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

Проаналізувавши цю статтю, КСУ у своєму рішенні від 27 жовтня 2020 р. визначив, що за своєю правовою природою подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання декларації, хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог ст. 11 ККУ [5].

Тобто ключовим аргументом, чому КСУ вирішив визнати цю статтю неконституційною є те, що сама суть такого протиправного діяння, як недостовірне декларування не містить того рівня суспільної небезпеки, щоб бути кримінально караним.

Законодавцем прийнято рішення про прийняття дуже схожого за своїм змістом Закону, що фактично поновлював зміст більшості статей, які у рішенні від 27 жовтня 2020 р. визнано неконституційними.

Проте, незважаючи на такі висновки КСУ, ВРУ Законом від 04.12.2020 р. додала до ККУ ст. 366-2, яка містила назву «Декларування недостовірної декларації» та ст. 366-3, яка називалась «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [7].

Виходячи виключно з назв цих двох статей, виникає доволі логічне запитання, а в чому різниця цих нововведень та положень ККУ, які визнано не конституційними?

Ст. 366-2 має таку диспозицію: «Умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 до 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб». Тобто кримінально-караним зробили те саме діяння, які КСУ визнав таким, що не має істотної суспільної небезпеки.

Ст. 366-3 має таку диспозицію: «Умисне неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції»».

Тому фактично законодавець після визнання неконституційною ст. 366-1 ККУ, розділив її диспозицію та додав нові дві статті: 366-2 та 366-3. Водночас він взагалі не врахував суті рішення КСУ, який стверджував про відсутність суттєвої суспільної небезпеки в такому протиправному діянні.

На фактичну тотожність ст.ст. 366-1 і 366-3 наполягали і судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду в ухвалі від 17.10.2023 р. [8]. В цьому рішенні колегія зауважила, що порівняльний аналіз диспозиції ст. 366-1 ККУ, яку рішенням КСУ від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 визнано такою, що не відповідає КУ та диспозиції ст. 366-3 ККУ, дає підставу зробити висновок, що в частині викладення диспозиції норми, що встановлює відповідальність за умисне неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місце-

вого самоврядування, вони є ідентичними.

Окрім положень ККУ, КСУ скасував повноваження НАЗК стосовно здійснення перевірки декларацій. Так, скасовано ст.ст. 48-51 Закону України «Про запобігання корупції» [9].

На обґрунтування висновків КСУ посилався на важливість дотримання принципу незалежності судів. НАЗК, перевіряючи декларації суддів, фактично здійснює контроль над судовою гілкою влади, що жодним способом не є виправданим в демократичній країні.

У відповідь на такі дії КСУ ВРУ Законом від 15.12.2020 р. фактично відновила процес перевірки декларацій суб'єктів уповноважених на їх подання.

Серед усього, була додана ст. 52-2, яка ставила за мету забезпечення окремого порядку зі здійснення повної перевірки декларації суддів та суддів КСУ.

Проаналізувавши згадану статтю, дійсно, можна дійти висновку, що законодавець збільшив гарантії суддів про попередження незаконного контролю НАЗК за судовою гілкою влади. Проте КСУ наголошував на іншому: сам собою такий контроль однієї гілки влади над іншою не є нормою. І в такому разі жодні гарантії не можуть змінити цього.

Окрім цього, в ч. 1 ст. 52-2 передбачено, що повинен бути окремий порядок повної перевірки декларації судді, який узгоджується з Вищою радою правосуддя.

Станом на листопад 2024 р. такого порядку немає. Була спроба узгодити такий нормативно-правовий акт ще в 2021 р., але Вища рада правосуддя відмовилась його

приймати. Тому декларації суддів і надалі піддають повній перевірці за загальними порядками всупереч вимогам рішення КСУ.

Такі дії ВРУ є загрозою авторитету КСУ, а також спотворюють уявлення про дію та реалізацію положень КУ. Вважаємо, що наявні підстави для того, щоб критично ставитись до конституційності законів, що відновлювали аналогічні норми, які попередньо визнано неконституційними. Автори цієї статті не вдаються до ретельного аналізу та надання власної оцінки змісту мотивувальної частини рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. Предметом дослідження є виключно резолютивна частина рішення.

ВИСНОВКИ

Отже, ВРУ порушила принцип обов'язковості рішень КСУ та повторно прийняла ідентичні норми, які визнано неконституційними. Звісно, можна стверджувати про недоцільність та необґрунтованість такого рішення КСУ загалом, проте це жодним способом не скасовує принцип обов'язковості.

Виходом з цієї ситуації може бути повторне звернення до КСУ з метою встановлення конституційності або неконституційності зазначених вище положень. Також варто не забувати і про інструмент конституційної скарги, яку може подати кожен громадянин України, якщо ці положення буде застосовано у фінальному рішенні в її справі.

Список використаних джерел

1. Тацій В.Я., Петришин О.В., Барабаш Ю.Г. Конституція України. Науково-практичний коментар. Харків, 2011. 1126 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про чинність Закону України "Про Рахункову палату", офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України": Рішення Конституц. Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>
3. Берченко Г. Обов'язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень і висновків конституційного суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Т. 1, № 58. С. 67–71.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України: Рішення Конституц. Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України: Рішення Конституц. Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>
6. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 12 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20200912#n3155>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Закон України від 04.12.2020 № 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text>
8. Ухвала Верховного Суду від 17.10.2023 у справі № 991/5479/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114357453>
9. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII: станом на 20 березня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20200320#n507>

References

1. Tatsii V.Ya., Petryshyn O.V., Barabash Yu.H. Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary. Kharkiv, 2011. 1126 p. [In Ukrainian]
2. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the President of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine "On the validity of the Law of Ukraine "On the Accounting Chamber", the official interpretation of the provisions of part two of Article 150 of the Constitution of Ukraine, as well as part of the second article 70 of the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine": Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 14.12.2000 No. 15-rp/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> [In Ukrainian].
3. Berchenko H. Mandatory, finality and non-appealability of decisions and conclusions of the Constitutional Court of Ukraine.

Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. 2019. Vol. 1, No. 58. pp. 67–71. [In Ukrainian]

4. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 49 People's Deputies of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Article 151-2 of the Constitution of Ukraine: Decision of the Constitution. of the Court of Ukraine dated 02.12.2019 No. 11-r/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text> [In Ukrainian].

5. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional submission of 47 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", the Criminal Code of Ukraine: Decision of the Constitution. of the Court of Ukraine dated October 27, 2020 No. 13-r/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> [In Ukrainian].

6. Criminal Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 04/05/2001 No. 2341-III: as of January 12, 2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20200912#n3155> [In Ukrainian].

7. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of responsibility for declaring false information and failure to submit a declaration by the subject of the declaration of a person authorized to perform the functions of the state or local self-government: Law of Ukraine dated 04.12.2020 No. 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text> [In Ukrainian].

8. Decision of the Supreme Court dated 17.10.2023 in case No. 991/5479/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114357453> [In Ukrainian].

9. On Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated 14.10.2014 No. 1700-VII: as of March 20, 2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20200320#n507> [In Ukrainian].

Yehor ZAVIALOV

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2081-2634>
e-mail: zavialov00002@gmail.com

Dmytro KVASYLCHUK

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7780-7484>
e-mail: dmytrokvass200386@gmail.com

Oleksandr MATSAK

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1328-9734>
e-mail: Mr.DanSkyy@gmail.com

THE PRINCIPLE OF THE BINDINGNESS OF CONSTITUTIONAL COURT DECISIONS AND ITS COMPLIANCE BY THE SUPREME COUNCIL OF UKRAINE

The main regulatory legal act that contains all the defining human rights is the Constitution of Ukraine, which is essentially the guarantor of these rights and the democratic course of our country. The Constitution contains many mechanisms that allow protecting and guaranteeing the inviolability of the person. An example is Art. 64 of the Constitution of Ukraine, which provides a clear list of human rights and freedoms that cannot be limited even in conditions of emergency or martial law.

An additional safeguard is the provisions of the Fundamental Law that regulate the activities of the Constitutional Court of Ukraine, one of the main guarantors of compliance with the Constitution. The decisions made by this special court are binding and cannot be appealed. However, in practice, there are cases when the legislator neglects these principles and reintroduces regulatory legal acts that have already been recognized as unconstitutional.

This paper analyzes in detail the main decisions of the Constitutional Court of Ukraine, which interpret in detail the principle of binding nature of the decision of the Constitutional Court of Ukraine. These decisions describe in detail that situations will be unacceptable when the Verkhovna Rada of Ukraine, as the sole legislative body, will re-introduce laws that have already lost force, or regulatory legal acts similar to such laws.

The paper provides clear examples when the Verkhovna Rada of Ukraine, despite the current decisions of the Constitutional Court of Ukraine, introduced regulatory legal acts that have already lost force.

The paper also develops positions and conclusions that will help to avoid such unlawful actions of the legislator in the future and provides a clear algorithm of actions that should be taken with already adopted, presumably unconstitutional laws.

Keywords: obligation, constitutionality, validity of the law